

Henryk Muszyński

"Prorocy sładzy słowa", Lech Stachowiak, Katowice 1980 : [recenzja]

Collectanea Theologica 52/1, 209-211

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

ks. Lech STACHOWIAK, *Prorocy — studzy słowa*, Katowice 1980, s. 284 (*Attende lectioni*, pod red. o. Augustyna Jankowskiego OSB, t. V).

Zjawisko profetyzmu należy obok teokracji, monoteizmu, ruchu deuteronomistycznego do samej istoty religii Izraela. Prorocy wycisnęli niezatarte piętno zarówno na samej religii, jak i świętych księgach Izraela, u podstaw których leży świadomość wiary, że Bóg „przemówił” i „skierował swoje słowo” do Izraela. Misja proroków jest nierozzerwalnie związana z tym właśnie słowem Jahwe jako uprzywilejowanym narzędziem zbawienia. Prorocy są w równym stopniu sługami Jahwe co i sługami słowa.

Wszystkie te aspekty doczekały się syntetycznego omówienia w najnowszej książce ks. prof. dr Lecha Stachowiaka, doskonałego znawcy zagadnień prorockich. Obok cenionego powszechnie komentarza do proroka Jeremiasza, a niebawem również i do księgi Izajasza, ks. Stachowiak jest autorem wielu artykułów naukowych właśnie z zakresu profetyzmu Izraela¹. Stąd z wielką radością witamy nową jego książkę o prorokach. Wybitna znajomość problematyki prorockiej sprawia, że autor mógł się pokusić nie tylko o zwięzłe kompendium wiedzy o prorokach, ale i o syntetyczne ujęcie najważniejszych tematów orędzia prorockiego Starego Testamentu.

Książka ma charakter popularnonaukowy i adresowana jest zarówno do duszpasterzy, jak i tych wszystkich, którzy zainteresowani są pogłębieniem swojej wiedzy biblijnej (str. 8). Przekrojowość tematyki i obfita literatura specjalistyczna sprawiają jednak, że z dużym pożytkiem przeczytają nie tylko student teologii, ale także każdy teolog i biblista, który znajdzie w niej pożyteczne impulsy do dalszych badań, głównie w postaci zasygnalizowanych tematów, które mogą być punktem wyjścia do dalszych monograficznych badań z zakresu profetyzmu Izraela.

Książka składa się wyraźnie z dwóch części. Część pierwsza omawia zjawisko profetyzmu w ogólności w szerokim kontekście historyczno-kulturowym starożytnego Bliskiego Wschodu, głównie Egiptu, Mezopotamii i Kanaanu. Znajdujemy tutaj krótki zarys profetyzmu izraelskiego od Eliasza i Elizeusza aż po Joela i Malachiasza oraz księgi Jonasza i Daniela. Dopiero na tle właściwego podłoża historyczno-kulturowego można dostrzec i ocenić istotne i oryginalne znamiona profetyzmu izraelskiego. Nigdzie poza Izraelem prorocy nie osiągnęli poprzez naukę przez nich głoszoną, takiego znaczenia i takiego wpływu nie tylko na dwory królewskie, ale i cały naród. Z uznaniem należy podkreślić, że przy omawianiu paraleli pozabiblijnych, autor uwzględnił nie tylko teksty kanaanejskie, mezopotamskie czy egipskie, ale i najnowsze znaleziska z Tell Mardikh (Ebla), które dostarczają ciekawego materiału porównawczego w zakresie profetyzmu. Zarówno w części historycznej, poświęconej historii profetyzmu izraelskiego (rozdz. II), jak i przy

¹ Por. L. Stachowiak, *Ogólna charakterystyka proroków*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1973, 374—434; tenże, *Historia i eschatologia proroków*, RTK 18 (1971) 85—95; tenże, *Teologia słowa prorockiego*, w: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, Lublin 1973, 111—118.

systematycznym omówieniu życia i orędzia poszczególnych proroków, autor słusznie odstępuje od uświęconego wielowiekową tradycją podziału na proroków „małych” i „większych”. Jak wykazuje chociażby przykład Jeremiasza, spuścizna literacka proroków była często zależna od zmiennych i burzliwych losów samych proroków i jako taka nie może być podstawą podziału. Ponadto stosowanie kryteriów literackich jako podstawy „wielkości” krzywdzi niezmiernie wielkich proroków charyzmatycznych, jak chociażby Eliasza czy Elizeusza, którzy wywarli decydujący wpływ na oblicze religii oraz samo zjawisko i formę profetyzmu w Izraelu.

W ramach chronologicznych autor omawia tych wszystkich, których Stary Testament określa mianem „proroków” lub „widzących” od Abrahama (Rdz 20,7) i Aarona (Wj 7,1) poprzez Mojżesza (W 33,11; Lb 12, 6—8; Pwt 34,10) i Samuela oraz proroków-pisarzy, od okresu monarchii aż do początków judaizmu. Oczywiście sam Stary Testament nie stosuje pojęcia proroka do poszczególnych postaci w znaczeniu jednoznacznym. Podczas gdy Samuel, zwłaszcza w tradycji żydowskiej, stanowi niejako doskonale wcielenie proroka charyzmatycznego okresu przejściowego od amfiktionii do monarchii, Mojżesz zostaje nazwany prorokiem w wyniku głębokiej refleksji teologicznej (por. Pwt 34,10; Dz 7,37), a odniesienie tej samej nazwy do Abrahama czy Aarona jest wyraźnym anachronizmem.

W sposób zrozumiały autor akcentuje również mocno wpływ i znaczenie wielkich proroków okresu podzielonej monarchii mianowicie Eliasza i Elizeusza. Obydwaj żyją w okresie szczególnie ostrego kryzysu religii Izraela. Obydwaj, a szczególnie Eliaz, wpływają też w sposób decydujący na oblicze jahwizmu w okresie jego śmiertelnego zagrożenia. Część poświęconą pozostałym prorokom, których autor omawia w porządku chronologicznym, od podziału królestwa aż do początków judaizmu, z uwzględnieniem miejsca ich działalności w państwie izraelskim lub judzkim, stanowi zwięzłe kompendium wiedzy o osobie, życiu i działalności poszczególnych proroków. Ponadto w tej części można znaleźć wszystkie konieczne wiadomości dotyczące poszczególnych ksiąg prorockich na tyle, aby je poprawnie rozumieć i z pożytkiem korzystać z ich zbawczego orędzia.

Z tej właśnie głębokiej troski o właściwe zrozumienie orędzia prorockiego wyrasta druga część książki scalona wokół triady: prorocy — mężami ducha, prorocy — mężami słowa i prorocy — mężami czynu. Treści wyrażone w powyższych trzech tytułach wzajemnie się dopełniają, wyrażają bowiem samą istotę profetyzmu izraelskiego. Prorocy to mężowie, którzy zostają powołani i uzdolnieni do sprawowania swojej funkcji mocą szczególniejszego charyzmatu Bożego Ducha. Uprzywilejowanym narzędziem ich funkcji jest słowo Jahwe, w którego — mocy uczestniczą oni przez swoje powołanie i misję prorocką. Przekazując orędzie w imieniu Boga, posługują się określonymi rodzajami literackimi, oddzielając treść tego orędzia przy pomocy szczególniejszych formuł wprowadzających i kończących. Zanim to orędzie zostało spisane, było ono z reguły proklamowane w imieniu Boga w formie ustnej.

Orędzie prorockie nie ogranicza się jednak do wymiaru słownego. Integralną częścią tego orędzia jest w znaczeniu szerszym całe życie i działalność proroków, a szczególnie czynności symboliczne, które podejmują dla plastycznego przedstawienia tego orędzia, a które niekiedy mają znamię mniej lub bardziej cudownego „znaku”. Nierzadko ingerują oni pośrednio lub bezpośrednio w ważne wydarzenia polityczne Izraela, a nawet innych narodów. Mniej przekonywujący jest ich udział w kulcie jahwistycznym aczkolwiek niektóre formuły mogą mieć pewne zabarwienie liturgiczne. Zawsze są oni gorącymi rzecznikami wobec przymierza Jahwe. Na tym tle dochodzi niejednokrotnie do bolesnych napięć pomiędzy wizją prorocką przyszłości a konkretnymi planami politycznymi władców Judy lub Izraela.

Obok kapłanów i mędrców prorocy są uprzywilejowanymi nauczycielami narodu i rzecznikami jego życia duchowego. Stąd w pracy poświęconej pro-

rokom nie mogło zabraknąć syntetycznego omówienia głównej treści teologicznej i religijnej orędzia prorockiego. Temu zagadnieniu poświęcony jest z kolei siódmy rozdział książki. Prorocy ukazują Boga jako jedynego, osobowego, transcendentnego, absolutnie wolnego i suwerennego Pana. Jest On wierny zawartemu przymierzemu pomimo rozlicznych grzechów i występków Izraela. Prorocy karzą występki grzesznego ludu i nawołują do nawrócenia, stając się przez to głównymi rzecznikami moralnej i religijnej odnowy. Orędzie prorockie znajduje swoje ukoronowanie w zapowiedziach o przyszłym Mesjaszu, który posiada u nich znamiona zarówno królewskie, jak kapłańskie i prorockie. Dzięki paralelom apokaliptycznym i qumrańskim, wskazanym przez autora, starotestamentalny obraz Mesjasza zyskuje wyraźnie na znaczeniu i ostrości. Starotestamentalną część książki zamyka omówienie ujęcia historii przez proroków oraz analiza ważniejszych pojęć eschatologicznych, jak „dzień Jahwe”, „reszta Izraela” i inne.

Pożytecznym dopowiedzeniem, a jednocześnie doskonałym wprowadzeniem w aktualny, eklezjologiczny i charyzmatyczny wymiar proroctwa, stanowi ostatni rozdział poświęcony prorokom Nowego Testamentu. Przybliża on nie tylko wielkiego proroka przełomu — Jana Chrzciciela i ukazuje w Osobie Jezusa Chrystusa-Proroka wypełnienie tradycji prorockich Starego Testamentu, ale ponadto pozwala uświadomić sobie jak niezmiernie dynamiczną i ważną rolę odgrywał w Kościele apostołskim właśnie charyzmat prorocki. Uświadomienie sobie tego właśnie charyzmatu, który należy przecież do samej istoty wewnętrznej struktury Kościoła, leży zapewne u podstaw ożywienia ruchu charyzmatycznego naszych czasów.

To właśnie ożywienie sprawia, że coraz więcej ludzi naszych czasów pragnie zgłębiać treść orędzia prorockiego. Książka ks. prof. dr. L. Stachowiaka może być w tym względzie doskonałym przewodnikiem. Wnikliwa analiza literacka i treściowa zjawiska profetyzmu, język na ogół zrozumiały i komunikatywny sprawia, że książkę tę czyta się z żywym zainteresowaniem do końca. Ponieważ przeznaczona ona jest dla szerszych rzesz czytelników, sądzę, że byłoby dobrze, aby w drugim wydaniu tejże książki (pierwsze jest już nieosiągalne!) dołączyć „mały słowniczek” wyrazów fachowych, jak amfiktionia, apopatyzm, midrasz, maszał, mantyka, sens etiologiczny itp., które niejednemu czytelnikowi mogą sprawiać niejaki trudności. Samemu zaś autorowi i czytelnikom można jedynie życzyć możliwie szybkiego drugiego nakładu.

ks. Henryk Muszyński, Warszawa-Pelplin

Paulus in den neutestamentlichen Spätschriften. Zur Paulusrezeption im Neuen Testament, wyd. Karl Kertelge, Freiburg-Basel-Wien 1981, Verlag Herder, s. 240 (*Quaestiones disputatae* t. 89).

Na 89 tom serii *Quaestiones disputatae* składa się 7 artykułów, z których trzy (A. Sand, *Überlieferung und Sammlung der Paulusbriefe*; H. Merklein, *Paulinische Theologie in der Rezeption des Kolosser- und Epheserbriefes*; G. Lohfink, *Paulinische Theologie in der Rezeption der Pastoralbriefe*) są referatami, jakie zostały wygłoszone podczas sympozjum odbytego w Salzburgu w dniach 26—30 marca 1979 r. na temat: *Paweł i wpływ jego teologii na Nowy Testament*. Cztery pozostałe są rozwiniętymi wypowiedziami dyskusji, jaka wywiązała się w związku z wygłoszonymi odczytami. Są to prace: P. Trummera (*Corpus Paulinum — Corpus Pastorale. Zur Ortung der Paulustradition in den Pastoralbriefen*), W. Trillinga (*Literarische Paulus imitation im 2. Thessalonicherbrief*), P. G. Müllera (*Der „Paulinismus“ in der Apostelgeschichte. Ein for-*